

Cecilia Tohăneanu

INTRODUCERE ÎN ETICA POLITICĂ

Cecilia Tohăneanu

INTRODUCERE ÎN ETICA POLITICĂ

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TOHĂNEANU, CECILIA

Introducere în etica politică / Cecilia Tohăneanu. –
București : Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-741-3

17:32.01

PREFAȚĂ

Bazată pe filosofia morală și politică, exploatând în același timp știința politică și teoria democratică, etica politică reprezintă un domeniu de studiu autonom.

Lucrarea de față este o introducere în cunoașterea acestui domeniu, adresată tinerilor care studiază știința politică, alte științe sociale ori umaniste.*

Partea întâi prezintă câteva dintre concepțiile tradiționale standard despre relația (în mod potențial conflictuală) dintre etică și politică, dintre moralitatea publică și principiile moralității private. Este un demers focalizat pe analiza comparativă a noțiunii de etică politică la filosofi precum Platon, Aristotel, Machiavelli sau Kant, ale căror lucrări continuă să fie considerate *locus classicus* al acestei noțiuni.

În partea a doua sunt supuse analizei probleme de actualitate ale eticii politice cum ar fi aceea a „mâinilor murdare” (dilemele morale în politică), considerentele morale care justifică, pe de o parte, dreptul funcționarilor publici/actorilor politici la viață privată, iar pe de altă parte, limitările sau restricționările acestui drept, dimensiunile reformei etice a politicii (guvernării) în democrațiile contemporane, rațiunile morale ale supunerii/nesupunerii civice, ori controversata problemă a războiului just.

Cartea pune în lumină standardele etice relevante pentru sfera politică a interacțiunilor umane, o sferă prin excelență a situațiilor accidentale, particulare și imprevizibile, în care comportamentul este constrâns de principii sau reguli specifice referitoare la consecințele acțiunilor și la acțiunile ca atare.

* Lectura ei presupune cunoașterea principalelor concepte și teorii dezvoltate în cadrul filosofiei morale occidentale, pe care le-am examinat anterior în *Noțiuni de filosofie morală* (2013).

PARTEA ÎNTÂI

**RELAȚIA DINTRE ETICĂ ȘI
POLITICĂ**

INTRODUCERE

Adevărata politică nu poate face niciun pas fără să fi omagiat mai înainte morala.

*Immanuel Kant*¹

Cei care urmează să ocupe cele mai importante magistraturi trebuie să dețină trei calități. Prima este atașamentul față de constituția în vigoare, pe urmă o mare competență față de problemele magistraturii, iar în al treilea rând virtutea și simțul dreptății.

*Aristotel*²

Politica și etica sunt ambele preocupate să răspundă la întrebarea: Ce trebuie făcut, cum trebuie rezolvate problemele majore cu care se confruntă societățile (inegalitățile, sărăcia, etc.) sau cele care apar în relațiile dintre state (cum ar fi războiul sau intervenția umanitară)? Soluționarea unor astfel de probleme reclamă, desigur, acțiune politică, adică măsuri economice, juridice, etc.

Politica nu poate recurge însă la orice măsuri sau mijloace. Etica este cea care impune acțiunii politice anumite cerințe sau limitări, atrăgând atenția asupra moralității sau corectitudinii mijloacelor utilizate. Ea stabilește ceea ce poate face politica, adică ceea ce îi este permis să facă.

Pe de altă parte, pentru ca preocupările morale de edificare a unei ordini politice drepte să nu eșueze în idealism, etica trebuie

¹ Immanuel Kant, *Spre pacea eternă*, trad. R. Croitoru, Editura All, București, 2008, p. 118.

² Aristotel, *Politica*, trad. A. Baumgarten, Editura IRI, București, 2001, pp. 305, 307.

să propună politicii o viziune morală care are în vedere idealuri posibile, realizabile.

Prin urmare, etica și politica acționează fiecare ca un gen de constrângere pentru cealaltă. Decizia și acțiunea se află undeva între ele, evitând apelul la ceea ce Emmanuel Lévinas numea „metode imorale, al căror model este oferit de *Realpolitik*”, dar și la „retorica idealismului imprudent, pierdută în vise utopice.”³ Acest mod de a concepe relația dintre etică și politică, în care standardele morale ar urma să fie asumate drept fundamente ale judecării în luarea deciziilor, implică, în ultimă instanță, „a acționa cu respect și bunăvoință față de ceilalți.”⁴

³ Emmanuel Lévinas, *Beyond the Subject. Talmudic Readings and Lectures*, Translated by Gary D. Mole, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1994, p. 194.

⁴ Vezi Marguerite La Caze, „At the Intersection: Kant, Derrida, and the Relation Between Ethics and Politics”, *Political Theory*, Vol. 35, Nr. 6, December 2007, p. 799.

1

FUNDAMENTELE MORALE ALE POLITICII ÎN ETICA LUI PLATON ȘI ARISTOTEL

Cuvinte cheie: Platon, Aristotel, virtute, *phronesis*, politică, moralitate, bine public

1.1. Unitatea dintre moralitatea publică și moralitatea privată

Pentru Platon și Aristotel deopotrivă, politica și etica sunt inseparabile. Unitatea dintre ele decurge din asocierea politicii cu viața bună. Pentru amândoi, „politica morală” nu poate fi despărțită de ideea vieții bune, tot așa cum „eul moral” implică noțiunea de „persoană bună”.

Moralitatea sau imoralitatea definesc atât sufletul privat, cât și pe cel public. Viața individului constituie un întreg, iar „public” și „privat” sunt forme de manifestare ale aceluiași etos. Politica apare deci ca imagine a ordinii/dezordinii vieții interioare a indivizilor, reflectate în viața lor socială. Caracterul explică nu doar conduita privată a acestora, ci și acțiunile sau deciziile lor publice. Dacă virtutea și viciul au consecințe politice, înseamnă că o persoană cu un caracter moral inferior este incapabilă de acțiuni politice admirabile din punct de vedere moral. Pe scurt, viciul privat și virtutea publică sunt incompatibile.

La Platon, dar mai cu seamă la Aristotel, noțiunea de virtute are cu precădere o semnificație politică. De aceea, o bună formare a caracterului, care implică educarea sufletului și totodată a trupului, constituie pentru amândoi o condiție a îndeplinirii dreptății ca bine suprem al cetății. Această educație se reflectă în modul de raportare a indivizilor la legile *polis*-ului. Cetățenii cu adevărat virtuoși sunt aceia care tratează legea ca pe o obligație

morală. Un astfel de cetățean este ilustrat de către Platon prin figura lui Socrate. Deși consideră nedreaptă pedeapsa condamnării lui la moarte, Socrate o acceptă din respect față de regulile și cutumele cetății, a căror menire este, după el, înfăptuirea dreptății. Aceluiași scop îi servește și preocuparea aristotelică de întemeiere morală a politicii. Participarea oamenilor politici la virtute este, pentru Aristotel, garanția ultimă a faptului că politica slujește unor valori umane fundamentale și, înainte de toate, dreptății.

1.2. Virtutea și înțelepciunea: fundamente ale cetății perfecte. Idealismul politic platonician

Modul în care poate fi construită cetatea dreaptă constituie tema centrală a eticii politice discutată în *Republica*. Platon dezvoltă aici argumente pentru a demonstra că identitatea dintre virtutea personală și virtutea civică este condiția esențială a realizării cetății perfecte. Această identitate este întruchipată de aceia care posedă cunoașterea Binelui, adică filosofii:

„Trebuie să vezi ideea Binelui pentru a te comporta înțelept în viața privată și în cea publică”.⁵

Prin urmare, înfăptuirea dreptății, care este binele suprem, presupune ca înțelepții să cârmuiască, să fie regi în cetate. Punerea în practică a proiectului cetății drepte și a constituției ei este, după Platon, dificilă. Totuși, ea este posibilă, dar într-un singur mod, și anume, atunci când „adevărații filosofi” vor ajunge să guverneze. De ce Platon vede în filosofie „mijlocul realizării cetății perfecte”⁶? Iată argumentele din *Republica*: Înțelepții, deveniți cârmuitorii statului, „vor disprețui onorurile care sunt căutate astăzi” și vor considera „dreptatea ca pe lucrul cel mai

⁵ Platon, *Republica*, trad. D. Vanghelis, Editura Antet, București, p. 218.

⁶ Conform Leo Strauss, *Cetatea și omul*, trad. Radu P. Gheo, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 132.